

О. М. ЛЕВКОВЕЦЬ

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Харків
econom_theory@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-7256-9958

ЮРИДИЧНІ ПОСЛУГИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ

Сформульовано проблему суперечності економічної та соціальної ефективності юридичних послуг у сфері інтелектуальної власності (ІВ). Класифіковано основні групи (види) юридичних послуг у сфері ІВ, визначено особливості сучасних технологій забезпечення. Виходячи з цілей, принципів системи ОЗПІВ як соціальної технології, правового інституту, з урахуванням специфіки функціонування юридичної фірми як суб'єкта підприємницької діяльності, особливостей відносин у сфері ІВ продемонстровано конфліктний потенціал економічної та соціальної ефективності юридичних послуг. Здійснено оцінку наслідків для формування правової економіки. Визначено шляхи нейтралізації означених ризиків.

Ключові слова: інтелектуальна власність, юридичний консалтинг, економічна та соціальна ефективність, суперечність, баланс інтересів.

JEL Classification: O31.

Постановка проблеми. Інтелектуальна власність (далі – ІВ) в Україні навіть під час кризи залишається серед найбільш затребуваних напрямів юридичного консалтингу (так, у 2015 р. ринок юридичних послуг у сфері ІВ продемонстрував активне зростання) [1; 2]. Усе більш очевидною для бізнесу стає неможливість просування на ринку продукту, залучення інвестицій, ефективної конкуренції без охорони та захисту прав інтелектуальної власності (далі – ОЗПІВ). Актуальності послуги набувають і у зв'язку з реформуван-

ням в Україні системи ОЗПВ згідно з вимогами Угоди про Асоціацію з ЄС, у країні відбувається пошук оптимальної національної моделі ОЗПВ. З іншого боку, сучасний етап розвитку сфери ІВ у світі характеризується проявом низки суперечностей, права ІВ усе частіше застосовуються як інструмент недобросовісної конкуренції, а сам правовий масив порівнюють із «дамбою на річці розвитку», тривають дискусії навколо шляхів реформування системи ОЗПВ. За таких умов суперечності між економічною та соціальною ефективністю відповідних юридичних послуг можуть спричинити ризики утворення так званих «інституційних пасток» у процесі формування національної моделі ОЗПВ, розвитку конкурентного середовища, темпів та напрямів інноваційної активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сформульована проблема у вітчизняній науковій літературі не є розробленою. Зазначимо роботи О. Кашинцевої, Г. Андрощука, А. Олефіра [3; 4], що розглядають потенціал та ризики застосування окремих правових механізмів для формування національної системи ОЗПВ (зокрема, у сфері охорони здоров'я). Специфіка юридичного консалтингу, деструкції ринку юридичних послуг в Україні та їх вплив на формування правової економіки досліджуються в роботах О. С. Марченко [5]. Прикладні аспекти надання юридичних послуг у сфері ІВ аналізуються у фахових ділових виданнях.

Формулювання цілей. Виявити ризики суперечностей між економічною та соціальною ефективністю юридичних послуг у сфері ІВ, наслідки їх реалізації для національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Право ІВ – це соціальна технологія, основною функцією якої є дотримання *балансу інтересів* творців, інвесторів та суспільства. Довідник Всесвітньої організації ІВ наводить такі причини необхідності прав ІВ: 1) узаконити права авторів на твори та суспільства – на доступ до них; 2) стимулювати творчість, поширення і застосування її результатів для справедливої торгівлі, що сприяє *економічному і соціальному розвитку* [6]. Баланс публічних інтересів суспільства та індивідуальних (приватних) інтересів праволодильців визначається серед основних принципів права ІВ [7, с. 19]. Чи сприяє розв'язанню завдання розвиток відповідних юридичних практик? Юридичний бізнес – це підприємницька діяльність юристів з надання фізичним та юридичним особам *правової допомоги* (охорони і захисту їх прав, свобод та законних інтересів у межах права) на комерційних засадах. Підприємництво характеризує орієнтування на отримання прибутку на основі поєднання особистої вигоди із суспільною корисністю. Принципами функціонування юридичної фірми є пріоритет *інтересів клієнта* в рамках *правових норм*, відповідність цілям фірми. Цілі юридичного консалтингу: запобігання

або зниження ризиків клієнта; усунення загроз його інтересам, зниження його витрат у випадку конфліктних ситуацій; підвищення ефективності його проєктів. Криза спричинила посилення конкуренції на ринку юридичних послуг в Україні (у тому числі методами недобросовісної), трендом є попит на комплексне обслуговування бізнес-процесів та проєктів. За даними [1], юридичні компанії змушені відходити від юриспруденції в чистому вигляді: послуги все більше являють собою мікс юриспруденції, знань з економіки та фінансів. Природно, що юридична фірма використовує потенціал *існуючих* правових норм для захисту інтересів клієнта, активізує зусилля з просування послуг на ринку. У результаті можуть виникнути ситуації, що породжують конфлікт між економічною та соціальною ефективністю юридичних послуг.

Економічна ефективність юридичних послуг у сфері ІВ проявляється передусім через зростання норми прибутку юридичної фірми та її клієнтів (унаслідок генерування додаткових доходів або мінімізації витрат). На макро-рівні результатом є залучення інвестицій у національну економіку, стимулювання інноваційної діяльності, зростання капіталізації національних підприємств, зменшення втрат унаслідок застосування прав ІВ як інструменту економічної агресії. Наразі в Україні нематеріальні активи (у тому числі ІВ) майже не враховуються ані в собівартості продукції, ані в балансовій вартості підприємств (за даними Державної служби статистики, у 2014 р. нематеріальні активи «Турбоатому» становили 0,02% балансової вартості, Укртелекому – 0,3%). Це спричиняє відсутність мотивації та ресурсів для випуску інтелектуальної продукції, втрату ринків унаслідок патентної експансії іноземних ТНК. *Соціальна ефективність* характеризується тим, наскільки означений вид юридичних послуг сприяє підвищенню рівня задоволення потреб членів суспільства, створенню базису для гарантування фундаментальних прав людини, доступу до якісної та безпечної продукції, стимулюванню творчої активності. У даній роботі обмежуємо аналіз рівнем відповідного сегмента ринку юридичних послуг України, хоча і з урахуванням впливу глобальних чинників.

Охороною називають превентивні заходи, *захистом* – активні дії у випадку порушення прав ІВ. *Процеси, що є об'єктом забезпечення*: створення і розвиток інтелектуальних активів, рух інформаційних потоків у компанії, між компанією і зовнішнім середовищем, формування портфеля ІВ, використання інтелектуальних активів. Держава створює рамкові умови ОЗПІВ, а далі кожен правопласник має діяти сам. Поширеним є уявлення про порушення прав ІВ як такі: підробка продукції, піратство, недобросовісна конкуренція щодо використання торгових марок. Утім сучасна сфера ІВ характеризується складною системою відносин, помилки суб'єктів через нерозуміння причинно-наслідкових зв'язків

між процесами, пов'язаними з ІВ, можуть спричинити значні втрати через витік інформації, неправильне оформлення угод, неправильну послідовність дій та ін. Певною мірою розв'язанню відповідних проблем мають сприяти юридичні послуги у сфері ІВ, які можна класифікувати так.

1. *«Стандартні» послуги*: реєстрація торгових марок (ТМ), доменних імен, подання заявок для отримання патентів, підтримання чинності охоронних документів, оцінка ІВ та ін. Утім механістичний підхід, неврахування специфіки відносин у сфері ІВ здатні спричинити ризики надання «неефективної» послуги, що надалі може обернутись проблемами для клієнта. Юрист має «побачити ситуацію на два кроки вперед», поінформувати клієнта про можливі ризики.

2. *Трансакційні послуги* спрямовані на підвищення економічної ефективності використання ІВ компанією: контракти та угоди щодо ІВ, комерціалізація ІВ (ліцензійні угоди, франчайзингові, інші угоди щодо передання/набуття прав ІВ).

3. *Розробка стратегії комплексного захисту бізнесу (проекту) на основі системного підходу*. Створення портфеля ІВ, схем його захисту. Складовими послуги є: патентно-інформаційний пошук, пошуки щодо торговельної марки (знака), due diligence ІВ; виявлення ризиків та визначення способів їх мінімізації; розробка антипіратської, антиконтрафактної і т. п. стратегії. Кожна є унікальною, розробляється до виходу компанії чи продукту на ринок. Адже існують різні види порушень прав ІВ, механізми охорони (патент, ноу-хау, торгова марка та ін., у кожного – своя сфера, доцільність застосування), різні технології застосування як окремих інструментів (парасолькові, блокуючі патенти), так і їх комбінацій (trade dress – комплексний захист бренда). Вибір залежить від багатьох чинників: цілі компанії (використання ІВ у власному виробництві, ліцензування, продаж прав), стадії життєвого циклу об'єктів ІВ, вид продукту (для обладнання через можливості реінжинірингу доцільним є патентування, для парфумів – режим комерційної таємниці та ін.), територія (внутрішній чи зовнішній ринок; міжнародне патентування має особливості), працює компанія самостійно чи через дистриб'ютора та ін. Інтелектуальний продукт краще захищати комплексно.

4. *Ситуація, коли проблема вже виникла*: захист прав на ОІВ, припинення порушень, недобросовісної конкуренції. Наприклад, представлення інтересів клієнта в судових спорах, у міжнародному арбітражі, у митній службі, подання заперечень до апеляційних органів патентних відомств. Найчастіше виникають *два типи ситуацій*: порушено права клієнта (звертається для відновлення) або клієнту пред'явлено претензії щодо порушення чужих прав ІВ. Варіанти: 1) дійсно мають місце наслідки помилки компанії або її попередніх консультантів; 2) клієнт став жертвою шахрайської схеми з вилучення при-

бутків через використання інструментів ОЗППВ – претензій *патентного троя, кіберсквоттера, рейдера*. Поширення в Україні другого типу ситуацій спричиняє невиправдане зростання витрат на забезпечення ІВ, знижує економічну та соціальну ефективність, гальмує розвиток. Оскільки найбільший конфліктний потенціал, на наш погляд, закладено саме в таких схемах, нижче розглянемо їх детальніше.

5. Сьогодні до переліку юридичних послуг у сфері ІВ додаються *реєстрація ЗМІ, супровід рекламної діяльності, маркетинг ІВ* тощо для попередження ситуацій на кшталт такої. Компанія замовляє рекламній агенції ролик, агенція пропонує запровадження до сценарію персонажу – героя брэнда, отримує згоду і реалізує проект. Ролик уможливило зростання продажів, замовник хоче розмістити зображення героя брэнда на упаковці, зробити замовлення іншій агенції для наступної рекламної компанії і виявляє, що має права на використання ролика протягом усього терміну дії прав на нього, а от ліцензію на використання комп'ютерної графіки – лише на рік, виключне право на графічне зображення героя брэнда належить рекламній агенції. Компанія потрапляє у залежність від агенції, несе *витрати* через вимушений викуп прав [8].

Комплексний підхід до забезпечення ІВ передбачає певний алгоритм дій: 1) інвентаризація ІВ (патентний пошук, *due diligence ІВ*); 2) рішення про *доцільність правової охорони, вибір інструменту та території, суб'єкта* для оформлення (фізична особа, кілька осіб, компанія); 3) ідентифікація ризиків, загроз для існуючих ОІВ; 4) слідкування за термінами дії зареєстрованих об'єктів права ІВ, їх вчасним подовженням; 5) моніторинг і виявлення фактів порушення прав клієнта, вибір форми захисту. Елементами комплексної стратегії ОЗППВ або складовими послуг можуть бути: консультування клієнта щодо забезпечення від витоку інформації, підписання *угод про конфіденційність* інформації – з працівниками, з потенційними партнерами, необхідності і змісту формальних підтверджуючих кроків для охорони ІВ у режимі комерційної таємниці; попередження конфліктних ситуацій щодо прав на інтелектуальні продукти, створені працівниками під час виконання *службових обов'язків*, або при звільненні *працівників, що мали доступ до комерційної таємниці*; попередження ситуацій передчасного розкриття секретів виробництва при проведенні *переговорів щодо укладання ліцензійної угоди*. *Due Diligence ІВ* – це дослідження стану компанії при прийнятті рішень щодо інвестування, злиття, поглинання; збирання та аналіз інформації щодо прав ІВ певної фірми з метою оцінювання можливих *ризиків* при їх придбанні та подальшому використанні (*приміром*, після купівлі компанії та початку виробничої діяльності неухважний покупець може виявити, що ключові технології не знаходяться на балансі придбаного підприємства, належать іншим

особам, а без цих технологій виробництво не має сенсу, ліцензійна ж угода пропонується на вкрай не вигідних умовах). Поширеним способом зловживання правами ІВ є реєстрація ТМ для подальшого створення перешкод колишнім партнерам, конкурентам чи недальновидним підприємцям, що *не зареєстрували свою ТМ*. Часто такі «правоволодільці» самі ТМ не застосовують, але компенсацію за використання іншими особами через суд вимагають. Тому важливо перевіряти, чи не зареєстрована схожа до змішування ТМ, зважати на вимогу використання ТМ. Для мінімізації ризиків порушення прав третіх осіб спочатку здійснюється *пошук* (щодо ТМ, патентний) – дослідження з метою виявлення існуючих аналогів об'єкта, з'ясування його новизни, попередження ризиків визнання прав недійсними. Юридичні фірми, рекламуючи свої послуги, можуть пропонувати одночасно забезпечення клієнта, наразі використання його ТМ іншими та допомогу щодо пошуку способів отримання ТМ конкурентів – виникає дисонанс із соціальною ефективністю.

Важливим для економічної ефективності власника інтелектуального продукту є визначення обсягу захисту ІВ, для чого необхідна обізнаність щодо *патентних технологій*. Патент в Україні може видаватись на винахід (заявка проходить експертизу по суті), корисну модель та промисловий зразок (формальна експертиза). Сучасні патентні технології утворюють потужний інструментарій для формування схем ОЗПВ, *сумнівних з позицій соціальної ефективності*: парасольковий патент; що блокує; що дезорієнтує та ін. *Парасольковий* патент призначений для охоплення патентним захистом усіх можливих варіантів, модифікацій, перспективних напрямів удосконалення інтелектуального продукту. Є основою для отримання вторинних патентів (уможливлюють не виправдане подовження терміну дії виключних прав). «Перевага», на думку фахівців у сфері ІВ, полягає в можливості створення патенту на власний винахід у такий спосіб, щоб його неможливо було обійти конкурентам [9]. Отже, створюються *перешкоди для виконання системою ОЗПВ однієї із найважливіших функцій* – стимулювання розвитку на основі доступу суспільства до існуючих розробок. Захиститись від парасолькового патенту юридичні фірми пропонують на основі комплексної стратегії (серед елементів: визнання патенту недійсним), водночас визнаючи, що для унеможливлення визнання патенту недійсним підготовку формули винаходу необхідно доручити фахівцю. Тобто пропонуються одночасно і використання технології, і захист від неї. *Блокуючий* патент застосовується для захисту тих областей досліджень (технології), у яких заявник тимчасово не може здійснювати розробки, випускати продукцію, для перешкоджання доступу конкурентів; *дезорієнтуючий* – для приховування справжніх намірів, дезорієнтування щодо власних розробок. Технології обходу розкриття секретів при формуванні заявки на

винахід – окремий напрям інтелектуальної праці юристів у сфері ІВ, що напевне користуватиметься попитом, але *соціальний ефект* буде таким: неефективна монополія, гальмування розвитку, зростання витрат.

Інтелектуальним рейдерством називають захоплення чужої ІВ, що в більшості випадків трапляється з вини самих власників, які нехтують превентивними мірама. Послугами юридичних фірм у сфері ІВ користуються передусім великі компанії, що не є виключно українською специфікою. Так, улітку 2016 р. Відомство з ІВ ЄС оприлюднило звіт «ІВ малого та середнього бізнесу – показники 2016». Виявляється, малі та середні фірми часто відмовляються від ОЗПІВ. Зареєстровані права ІВ мають 40% великих компаній і лише 9% – малих та середніх (!). Причини: не бачать користі (35%), відсутні знання про порядок захисту (13%), *висока вартість процедур* (10%) [10, с. 5]. Схема інтелектуального рейдерства є такою: 1) аналіз потенційних жертв (зазвичай невеликі компанії, що мають сталі позиції на ринку); 2) збирання інформації про ступінь ОЗПІВ, пошук «прогалин»; 3) реєстрування прав на найменш захищені об'єкти, що використовуються компанією, вичікування – і пред'явлення претензій. Надання правової допомоги для попередження подібних ситуацій є важливою нішею для юридичного консалтингу, що уможливило *синергетичне зростання економічної та соціальної ефективності* послуг, сприяння реалізації основних принципів права ІВ. Утім містить і конфліктний потенціал. Наочно демонструє суперечність між економічною та соціальною ефективністю юридичних послуг у сфері ІВ ситуація, що склалася в Україні навколо так званого «патентного тролінгу».

Патентним тролем називають компанію, що купує або реєструє розпливчастий патент (-и), щоб потім подати позов щодо фірм, які запускають у виробництво продукцію, виготовлену з використанням запатентованих елементів, або вимагати укладення ліцензійної угоди на вкрай не вигідних для «жертви» умовах. В Україні ця технологія недобросовісної конкуренції має свою специфіку і ґрунтується на використанні законодавчих норм, що передбачають декларативний принцип (формальна експертиза) отримання патенту на корисну модель («малий винахід») або промисловий зразок (дизайн). Об'єктами патентування є товари, добре відомі і такі, що широко застосовуються. Товар вноситься до Митного реєстру об'єктів ІВ, блокується його ввезення на митну територію України, допоки власник не задовольнить вимоги патентного троля. Прикладами є сумнозвісні патенти на сірники, вішалки та ін. Скасувати подібний патент можна лише через суд, але надалі «троль» реєструє схожий – і все повторюється. Патентні тролі розраховують на раціональність «жертви»: їй дешевше сплатити, аніж судитись і нести втрати через блокування випуску продукції, простій на кордоні, невиконання зобов'язань

перед контрагентами, репутаційні втрати, судові витрати тощо. Для реалізації схеми можуть залучатись і треті особи, що підштовхують виробників до певних дій (угод), які будуть кваліфікуватись як порушення прав ІВ «троля» [11]. Поради юристів щодо того, як діяти у подібних ситуаціях, зводяться до такого. По-перше, з'ясувати, чи дійсно компанія порушує права третіх осіб, замовити експертизу на відповідність критеріям охорони, подати позов про визнання патенту троля недійсним. Але це потребує часу (0,5–1,5 року). По-друге, спробувати довести, що компанія самостійно, до подання «тролем» заявки, почала використовувати виріб. Це дозволить продовжити виготовлення продукції і не порушувати права «патентовласника». Утім «троль» може зареєструвати новий патент, змінивши незначну деталь. Тому найефективнішим способом забезпечення вважається *отримання компанією аналогічних патентів* (першою запатентувати все, що потрібно для діяльності). Наслідки такого вимушено-захисного патентування продемонструємо на прикладі [12]. ТОВ «ЮнікФарма» запатентувало скляний флакончик для ліків і гумову пробку, якою флакон закупорюється (відома продукція, широко застосовується вітчизняними фармацевтичними компаніями). Обидва вироби імпортуються, тому відомості було внесено до Митного реєстру об'єктів ІВ. Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод (БХФЗ) намагався використовувати для фасування антибіотиків флакони вітчизняного виробництва, але вони розчавлювалися при закупорюванні, тож продукцію завод придбав у європейського виробника. Вантаж із Австрії було зупинено на кордоні (адже порушуються права ІВ). Відтак БХФЗ мав звертатись за дозволом до ЮнікФарма. Варіант судового оскарження і вимоги скасування патенту означав мінімум півроку простою компанії. Тож, БХФЗ обрав шлях *попереджувального патентування іншої* потрібної для виробництва ліків продукції (що не є новою), отримавши патент на маленькі флакони, що імпортуються. Результатом таких дій є зростання трансакційних витрат виробників, підвищення цін на оригінальну продукцію. Відтак створюються умови для поширення контрафакту, що спричиняє зростання витрат на забезпечення ІВ – формується інституційна пастка. З одного боку, діючи в інтересах клієнта, юрист має порадити *варіант забезпечення, кращий за критерієм економічної ефективності*; зростає попит на юридичні послуги, що сприяє підвищенню економічної ефективності діяльності юридичних фірм. З іншого – про соціальну ефективність таких схем не йдеться. Крім того, «трольні» патенти реєструють теж юристи (так, заявку на патентування QR-коду як способу подання інформації у 2015 р. подав професійний патентний повірений [13]). Суди зазвичай відмовляють у відшкодуванні збитків при визнанні подібного патенту недійсним (адже правові норми не порушуються): потрібно довести недобросовісність дій

«правовласника» (приміром, повторне реєстрування такого ж патенту). Низка невідкладних законодавчих новацій здатна нейтралізувати означені ризики. Зокрема, у 2015 р. представлено законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової охорони промислових зразків», що передбачає: більш жорсткі вимоги щодо умов надання патентної охорони (визнання патентного зразка новим); електронну публікацію заявки після формальної експертизи для уможливлення протягом двох місяців подання *застереження* щодо реєстрації патенту; запровадження норми щодо відшкодування збитків, наразі встановлення судом недобросовісності заявника [14]. Описана ситуація, на жаль, відповідає загальносвітовим трендам трансформації системи ОЗПВ. Так, після того як тайванська компанія Creative оформила заявку на портативний музичний пристрій за кілька місяців до початку випуску iPod компанією Apple, через що Apple сплатила 100 млн дол. для врегулювання патентного спору, С. Джобс наказав надалі патентувати «все підряд» [4, с. 35].

Кіберсквоттинг називають реєстрацію найменувань доменів, що збігаються із засобами індивідуалізації або подібні до них, з наступним недобросовісним використанням для перепродажу власникам відповідних ТМ, отримання прибутку від паразитування на гудвілі або ТМ, що належить іншій особі. Так, близько трьох років Google судився з ТОВ «Гоу огле», що зареєструвало домен google.ua. Компанії-жертви з *міркувань економічної ефективності* віддають перевагу виплаті «відступних» (суди – не лише дорожчий спосіб відновлення порушених прав, а й такий, що може завдати шкоду репутації). Поширеним способом убезпечення від кіберсквоттингу є такий: легальний власник ТМ у *превентивних цілях реєструє всі* доменні імена – близькі, співзвучні, схожі за змістом із його власним. Наслідком є знов-таки зростання витрат, що будуть перекладені на споживача продукції, створюючи мотивацію для контрафакту і т. д.

Значною мірою описані негативні процеси є похідними від ефективності права ІВ у країні (адже бізнес порівнюють із водою, що набуває форми посуду, в якому знаходиться). Передбачена Угодою про асоціацію з ЄС гармонізація національного законодавства у сфері ІВ з європейським, за оцінками вчених [3; 4, с. 31, 33, 34], містить низку ризиків для національної економіки, пов'язаних із посиленням режиму охорони інноваційних об'єктів (додаткові механізми захисту, подовження термінів охорони ІВ). Надання *додаткового охоронного сертифіката* для продукції, призначеної для захисту здоров'я та рослин, означає подовження терміну патентного захисту та ризики погіршення доступу до ліків. *Режим ексклюзивності даних* (заборона посилання на реєстраційне досьє оригінатора під час державної реєстрації генеричного лікарського засобу, що містить ту ж діючу речовину) забезпечує монополію

брендовим компаніям понад терміни правової охорони патентом і т. д. Законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет» передбачає зобов'язання операторів та провайдерів телекомунікацій надавати інформацію про порушника, блокувати контент без рішення суду, лише на підставі заяви. Новації оцінюються як такі, що суперечать законодавству про захист персональних даних, створюють ризики порушення прав на доступ до інформації та ін. Відтак, можна прогнозувати зростання попиту на юридичні послуги у сфері ІВ. Водночас уже на стадії прийняття правових норм закладаються ризики суперечності між економічною та соціальною ефективністю.

Висновки. З одного боку, юридичні послуги у сфері ІВ уможливають підвищення економічної та соціальної ефективності, з іншого – здатні спричинити суперечність між ними. Юридичні фірми мають застосовувати потенціал правових норм для захисту інтересів клієнтів, допомагати «прилаштуватися» до реалій інституційного середовища, але існують ризики порушення балансу інтересів заради економічної ефективності окремих суб'єктів. Мотивація юристів як суб'єктів пропозиції за умов загострення конкурентної боротьби спричиняє пріоритет економічної ефективності, що створює ризики використання притаманної ринку асиметрії інформації для надання послуг, які суперечать соціальній ефективності. *Репутація* для юридичних фірм, на наш погляд, є потужним стримуючим чинником щодо таких дій. Утім існуючі деформації інституційного середовища можуть змушувати сумлінних учасників ринку віддавати перевагу механізмам захисту, що мінімізують ризики/витрати. Результатом є зростання трансакційних витрат виробників інноваційної (і не лише!) продукції, що закладається в ціну, стимулює поширення контрафакту, несприйняття прав ІВ суспільством, зростання витрат на ОЗПВ – тобто формується інституційна пастка, відбувається розширене відтворення неефективних з позиції інтересів суспільства відносин. Потенціал нейтралізації ризиків суперечностей між економічною та соціальною ефективністю юридичних послуг у сфері ІВ убачається за такими напрямками: 1) активна участь юристів – представників ринку відповідних послуг у розробці правових норм, спрямованих на попередження виникнення ситуацій, подібних до «патентного тролінгу», у формуванні моделі ОЗПВ з позицій національних інтересів, дотримання принципів права ІВ, адже низку проблем можна розв'язати лише через застосування *правових інструментів* державного регулювання; 2) поширення послуг комплексного захисту інтелектуального продукту (попередження конфліктних ситуацій; для юридичної фірми означає можливість розвитку нових практик); 3) репутація, етичні норми як стримуючий чинник. За даними Американської асоціації юристів, представники цієї професії мають підвищений рівень депресії (у 3,6 разу вище за се-

редній), тривоги, суїцидальних схильностей (4-те місце у списку професій), розвитку залежностей (28% проти середніх для США 10%). Передусім це стосується юристів, чий професійний стаж становить більше 25 років, серед причин називають те, що професія більше стала схожа на бізнес, аніж ремесло, змушує здійснювати вчинки, які йдуть врозріз із етикою та мораллю [15].

Існує чимало ніш для юридичних практик у сфері ІВ, які здатні сприяти синергетичному зростанню економічної та соціальної ефективності внаслідок реалізації основних функцій системою ОЗППВ, здійснюючи внесок у формування правової економіки, але існують і потенціал конфлікту, ризики вродження системи, потрапляння до «інституційної пастки». Реалізація чи нейтралізація ризиків залежить передусім від характеру і темпів законодавчих змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Огляд ринку юридичних послуг в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kluuar.com.ua/2016/03/31.
2. Кузьмук В. Тенденції сьогодення на ринку юридичних послуг [Електронний ресурс] / В. Кузьмук // Юрид. газ. – 2015. – 15 квіт. – Режим доступу: www.yur-gazeta.com.
3. Олефір А. Правове регулювання інтелектуальної власності й інноваційних відносин в Угоді про Асоціацію України та ЄС / А. Олефір // Теорія та практика інтелект. власності. – 2014. – № 6. – С. 94–108.
4. Олефір А. Обмеження сфери патентної охорони як засіб відновлення конкурентоспроможності фармацевтичної промисловості. Ч. 2 / А. Олефір // Теорія і практика інтелект. власності. – 2016. – № 2. – С. 28–40.
5. Марченко О. С. Деструкції національного ринку юридичних послуг: зміст та наслідки для формування правової економіки / О. С. Марченко // Економ. теорія та право. – 2016. – № 2 (25). – С. 57–67.
6. Алексеева Д. А. Интеллектуальная собственность и общественное развитие: проблемы эффективности и справедливости [Електронний ресурс] / Д. А. Алексеева // Вопр. философии. – 2015. – № 3. – С. 63–72. – Режим доступу: <http://www.vphil.ru>.
7. Еннан Р. Загальні засади правового регулювання інтелектуальної, творчої діяльності / Р. Еннан // Теорія і практика інтелект. власності. – 2015. – № 6. – С. 10–23.
8. Рогожина О. Интеллектуальное рабство [Електронний ресурс] / О. Рогожина // Эксперт. – 2014. – № 22. – Режим доступу: www.expert.ru.
9. Ортынская М. Зонтичный патент – защита от конкурентов или стратегия блокирования патента? [Електронний ресурс] / М. Ортынская. – Режим доступу: www.ipstyle.ua.
10. Костенко І. Интеллектуальна власність очима малого та середнього бізнесу Європейського Союзу / І. Костенко, О. Теньова // Інтелект. власність. – 2016. – № 6. – С. 4–7.

11. Правова позиція: Зловживання правом інтелектуальної власності (патентний тролінг) [Електронний ресурс] // Укр. право. – Режим доступу: www.ukrainepravo.com/scientific-thought.
12. Левицька С. Патентні тролі присвоюють чужі винаходи, використовуючи... патентне право [Електронний ресурс] / С. Левицька. – Режим доступу: www.ua.racurs.ua.
13. Патентний тролінг добре прижився в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.legalalliance.com.ua>.
14. Алексеєв І. Парламент підготував санкції для любителів патентувати вішалки, сірники, дверні ручки [Електронний ресурс] / І. Алексеєв // Закон і бізнес. – 2015. – Режим доступу: www.zib.com.ua.
15. Кондратьєва І. Алкоголь, наркотики, суїцид и другие особенности профессии юриста [Електронний ресурс] / І. Кондратьєва. – Режим доступу: pravo.ru/story/view/116465/.

REFERENCES

1. Ohliad rynku yurydychnykh posluh v Ukraini. Retrieved from: www.kuliar.com.ua/2016/03/31.
2. Kuzmuk V. (2015). Tendentsii sohodennia na rynku yurydychnykh posluh/ Yurydychna hazeta. 15 kvitnia. Retrieved from: www.yur-gazeta.com.
3. Olefir A. (2014). Pravove rehuliuвання intelektualnoi vlasnosti y innovatsiinykh vidnosyn v Uhodi pro Asotsiatsiiu Ukrainy ta YeS. Teoriia ta praktyka intelektualnoi vlasnosti. 6.
4. Olefir A. (2016). Obmezhennia sfery patentnoi okhorony yak zasib vidnovlennia konkurentospromozhnosti farmatsevtychnoi promyslovosti. (Ch. 2). Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti. 2.
5. Marchenko O. S. (2016). Destruktsii natsionalnogo rynku yurydychnykh posluh: zmist ta naslidky dlia formuvannia pravovoi ekonomiky. Ekonomichna teoriia ta pravo. 2 (25).
6. Alekseeva D. A. (2015). Intellektualnaya sobstvennost i obschestvennoe razvitie: problemyi effektivnosti i spravedlivosti. Voprosy filosofii. 3. Retrieved from: <http://www.vphil.ru>.
7. Ennan R. (2015). Zahalni zasady pravovoho rehuliuвання intelektualnoi, tvorchoi diialnosti. Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti. 6.
8. Rogozhina O. (2014). Intellektualnoe rabstvo. Ekspert. 22. Retrieved from: www.expert.ru.
9. Ortyinskaya M. Zontichnyi patent – zaschita ot konkurentov ili strategiya blokirovaniya patenta? Retrieved from: www.ipstyle.ua.
10. Kostenko I., Tenova O. (2016). Intellektualna vlasnist ochyma maloho ta serednogo biznesu Yevropeiskoho Soiuzu. Intellektualna vlasnist. 6.
11. Pravova pozytsiia: Zlovzhyvannia pravom intelektualnoi vlasnosti (patentnyi troliuh). Ukrainske pravo. Retrieved from: www.ukrainepravo.com/scientific-thought.
12. Levyska S. Patentni troli prysvoiuiut chuzhi vynakhody, vykorystovuiuchy...patentne pravo. Retrieved from: www.ua.racurs.ua.
13. Patentnyi troliuh dobre pryzhyvsia v Ukraini. Retrieved from: <https://www.legalalliance.com.ua>.

14. Aleksiev I. (2015). Parlament pidhotuvav sanktsii dlia liubyteliv patentuvaty vishalky, sirnyky, dverni ruchky. Zakon i biznes. Retrieved from: www.zib.com.ua.
15. Kondrateva I. Alkogol, narkotiki, suitsid i drugie osobennosti professii yurista. Retrieved from: pravo.ru/story/view/116465.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2016.

Е. Н. ЛЕВКОВЕЦ

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономической теории Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

**ЮРИДИЧЕСКИЕ УСЛУГИ В СФЕРЕ
ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ:
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ И СОЦИАЛЬНАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ**

Сформулирована проблема противоречия между экономической и социальной эффективностью юридических услуг в сфере интеллектуальной собственности (ИС). Классифицированы основные группы (виды) юридических услуг в сфере интеллектуальной собственности, идентифицированы особенности современных технологий обеспечения безопасности. Исходя из целей, принципов системы охраны и защиты прав ИС как социальной технологии, правового института, с учетом специфики функционирования юридической фирмы как субъекта предпринимательской деятельности, особенностей отношений в сфере ИС продемонстрирован конфликтный потенциал экономической и социальной эффективности юридических услуг. Осуществлена оценка последствий для формирования правовой экономики. Определены направления нейтрализации указанных рисков.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, юридический консалтинг, экономическая и социальная эффективность, противоречие, баланс интересов.

O. M. LEVKOVETS

Ph.D., associate professor, associate professor of the Economic Theory Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

**LEGAL SERVICES OF INTELLECTUAL PROPERTY:
ECONOMIC AND SOCIAL EFFICIENCY**

Problem setting. Contradictions between the economic and social efficiency of legal services in the field of intellectual property (IP) can lead the risk of creation of «institutional traps» in the process of a national model of protection and enforcement of IP rights (PEIPR).

Recent research and publication analysis. The potential and risks of the application of some legal mechanisms for the formation of a national system PEIPR are considered in the works of O. Kashyntsevoyi, G. Androshchuka, A. Olefira, the specifics of legal consulting is studied by O. S. Marchenko.

Paper objective. The article's purpose is to identify the risk of contradictions between the economic and social efficiency of legal services in the field of IP, consequences for the national economy.

Paper main body. The balance of public (society) and private interests (rightholders) is a basic principle of IP rights. Among the principles of operation of the law firm the main is priority of the client's interests under the law. Economic efficiency of legal services in IP manifested through growth rate of profit law firm and its clients. Social efficiency turns out because of how this area of legal consulting contributes to level of satisfaction of needs for society, creating a basis for guaranteeing fundamental human rights, etc. Services of law firms in IP can be classified as follows: «standard» (trade mark registration, submission of application for obtaining a patent); transactional (agreements, commercialization of IP); development of a strategy of complex protection of a business or project; protection of IP rights and suppression of infringements. It makes it possible to increase the synergy of economic and social efficiency with implementing the contribution to the formation of the legal economy.

The contradiction between economic and social effectiveness can be manifest as a result of: the use of modern patent technology of security; priority of economic efficiency at the decision situations like «patent trolling» or cybersquatting; bending motivation of lawyers as subject offer.

Effects are: increase of transaction costs, higher prices for products, conditions for the spread of counterfeit, further increasing costs for securing IP. Institutional trap is formed; innovative activity is directed in destructive direction.

Conclusion of the research. There are a lot of niches for the legal practices in IP, which will be contribute of synergetic growth of economic and social efficiency as a result of implementation of the basic functions of the system PEIPR, but there are risks manifestation of contradictions.

Directions of neutralization risks are: 1) active participation of lawyers in draft amendments to the legislation in the field of IP; 2) distribution services for comprehensive protection of intellectual products; 3) reputation, ethics as a deterrent. Implementation or neutralization risks are dependent above all on the nature and pace of legislative changes.

Short Abstract for an article

Abstract. The problem of the contradictions of economic and social efficiency of legal services in IP is formulated. The main groups (types) of legal services in IP are classified; peculiarities of modern securing technology are identified. Conflict potential economic and social efficiency of legal services is demonstrated on the bases of goals, principles of the system PEIPR as a social technology, legal institution, considering specific function the law firm as a business entity, the characteristics of relations in the field of IP. The rating of consequences for the formation of the legal economy is implemented. The ways of neutralizing the aforementioned risks are defined.

Key words: intellectual property, legal consulting, economic and social efficiency, contradiction, balance of interests.